

אורי מילר
אורי מילר

ברכת חתנים בסעודת "שבע ברכות" ע"י אשה¹

אורי מילר
אורי מילר

אורי מילר

שאלה:

האם אשה יכולה לברך ברכת חתנים בסעודת שבע ברכות לחתן ולכלה?

אורי מילר
אורי מילר

תשובה:

אין לאשה לברך ברכת חתנים בסעודת שבע ברכות, אפילו ברכת "אשר ברא" אפילו אם יש מניין ומברכים כל הז' ברכות, ואפילו אם הסעודה התקימה אצל החתן ולא היה מניין אלא רק זימון של שלושה אנשים. וכן הדין תחת החופה – אין האשה רשאית לברך, מכיון שהברכות באים להוציא את החתן והכלה.

דיון במקורות:

ראשי פרקים:

- א. היחס בין ברכת חתנים וברכת המזון.
- ב. שיטת ה"מגן אברהם".
- ג. מדוע לא הזכיר הרמב"ם אישה בברכת חתנים.
- ד. ברכת חתנים בשעת החופה.
- ה. הסבר דברי "הכסף משנה".
- ו. דעת המקנה.
- ז. סיכום להלכה.
- ח. הסכנה ברפורמה.

¹ התשובה התפרסמה בעלון של ישיבת המאירי

א. היחס בין ברכת חתנים וברכת המזון לקריאת התורה.

כתב הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"ט): בבית חתנים מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות אלו [של ברכת המזון] בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם, ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים....

ובכסף משנה שם: מ"ש אין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים נראה פשוט דהא אפילו צירופי לא מצרפינן עבד וקטן בדבר הצריך עשרה כדאיתא ברכות מז כש"כ דהם לא יברכו.

הדפסה 1234567

ובפ"ה מהלכות ברכות (ה"ז) כתב הרמב"ם: נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן אבל מזמנין לעצמן... אבל נשים מזמנות לעצמן... ובלבד שלא יזמנו בשם...

ובכסף משנה שם: ומ"ש ובלבד שלא יזמנו בשם מדאמרינן כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה גדולים ובני חורין וכמו שנתבאר בפ"ח מתפילה.

אוצר החכמה

ומעתה לפי מה שכתב הכסף משנה שכל שצריך עשרה ואין נשים מצטרפות לעשרה לא יתכן שיזכירו את השם ויברכו ברכת חתנים א"כ איך אמרו במגילה (דף כ"ג ע"א) "ת"ר הכל עולים למנין שבעה אפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור", הלוא תיפוק ליה שכיון שאשה וקטן לא מצטרפי לעשרה, והרי קריאת התורה צריכה עשרה - איך תקרא בתורה? הלוא אם אינה מצטרפת כש"כ שלא תברך.

ויש לומר שיש חילוק בין ברכת חתנים וברכת הזימון לברכת התורה, שהרי בקריאת התורה אין חיוב לקרות כל הפרשה. תדע, שהרי מנהג ארץ ישראל היה לגמור התורה בג' שנים, והרי שתקנת משה רבינו לא היתה אלא שז' קרואים יקראו כל אחד לא פחות מג' פסוקים.

ולכן אין הקורא בתורה בא להוציא השומעים שהרי אין חיוב על הקריאה של הפרשה, אלא החיוב לקרות. ולכן אם היו בציבור שבעה שקראו נתקיימה התקנה, ולכן גם אשה וקטן שקראו נתקיימה התקנה. [ולכן יכולה לברך למרות שאינה מצטרפת לעשרה, כיון שבברכתה אינה מוציאה את הרבים יד"ח].

משא"כ בברכת חתנים, שכל האוכלים בסעודת חתן חייבים לברך ברכת חתנים ועיין בהגהות מיימוניות פ"ב מברכות אות ה' שריצב"א הורה לברך ברכת נישואין בבתיים הפתוחים לבית שכלית חתנים שם על ידי צירוף שמש, אע"פ שאין שתי החבורות יכולות לשמוע את המברך עכ"ל.

הרי שכל האוכלים מסעודת חתן אפילו בבית אחר, אם השמש מצרפם מברכים ברכת חתנים, ולכן אין אשה יכולה להוציאם כיון שהיא אינה מצטרפת לעשרה. וכן ברכת הזימון כיון שהמזמן צריך להוציא לכל האוכלים בברכת הזימון, ולכן כל שאינה מצטרפת אינה מוציאה אחרים.

ב. שיטת המגן אברהם.

והנה המגן אברהם (או"ח סימן רפ"ב סק"ז) הקשה היאך אשה עולה למנין שבעה, והרי אינה מחויבת בשמיעת קריאת התורה? ותירץ או שגם נשים חייבות בשמיעה או שגם מי שאינו מחויב יכול להוציא אחרים.

ונראה בהכרח שיש חילוק בין קריאת התורה לברכת חתנים, שהרי בקריאת התורה גם קטן עולה ואילו בברכת חתנים כתב הרמב"ם שלא מברכים לא עבדים ולא קטנים אף שלכאורה עבדים חייבים ג"כ בברכת חתנים. וצ"ע למגן אברהם מה סברה יש לחלק ביניהם [בין קריאת התורה לברכת חתנים, שהרי לדעתו אפילו אם אינה מחויבת יכולה להוציא].

ואולי נאמר שברכת חתנים - נראה מלשון הרמב"ם שהיא חלק מברכת המזון, ולכן דינה כברכת המזון שצריך להיות מחויב בדבר, שכן ברכת המזון היא מן התורה ולכן קטן אינו מוציא, ובעבדים אולי יש טעמים אחרים [למה אינו מברך אם המדד היחיד הוא החיוב, ועבד הלוא חייב], אבל עכ"פ יש חילוק. וא"כ גם אשה אינה מוציאה בברכת חתנים.

ג. מדוע לא הזכיר הרמב"ם אשה כפסולה לברכת חתנים?

ומה שלא הזכיר הרמב"ם דין של אשה אלא רק דין של עבד וקטן - נראה לענ"ד ליתן טעם לזה שהרמב"ם בהלכות תפילה (פי"ב הי"ז)

"אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור". והנה הרמב"ם לא כתב לשון הגמרא "הכל עולים למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא ונקרא בתורה מפני כבוד ציבור." ומזה נראה שמה שאמרו אשה לא תקרא בציבור הוא איסור גמור. ומה שאמרו 'הכל עולים למנין שבעה' אפילו לא בא לומר שיש אופנים שאשה עולה, שאם כן - לא הביא הרמב"ם דין זה. ובע"כ לומר שאין אופן שתקרא בציבור. והגמרא באה לומר טעם הדבר, שאין הטעם שאינה חייבת בקריאת התורה ולכן אינה עולה, אלא הטעם משום כבוד הציבור. ונפקא מינה לגבי קטן שאף שאינו חייב - מ"מ עולה. [ואף שקטן ג"כ חייב מדין חינוך, וקריאת התורה דרבנן - מ"מ היה מקום לומר שאינו מוציא וכמו קריאת המגילה שקטן אינו קורא, וטעם הדבר או משום שקטן הוא תרי דרבנן וגדול - חד דרבנן, או שחינוך אינו חיובו של קטן אלא חוב על אביו וכמו שכתבו הראשונים].

ומטעם זה לא הזכיר הרמב"ם שאשה לא תברך ברכת חתנים, כיון שיש כאן האיסור שאמר באשה שלא תקרא בציבור וגם ברכת חתנים הוא בציבור.

ולכן הזכיר עבד, שכן נראה שכבוד הציבור הוא עניין של צניעות ולכן זה לא שייך בעבד, ומה שלא הזכיר שעבד עולה למנין שבעה נראה שטעם הדבר שעבד אינו קורא בתורה, שהרי אם קרא לפני רבו - יצא לחרות שזה סימן שנשתחרר, ולכן אין מקום שיקרא בתורה [וממילא אין סיבה לכתוב זאת].

ד. ברכת חתנים בעת החופה.

ונראה שגם הברכות חתנים שמברכים בשעת החופה, אף שאינם באים להוציא הציבור [ולכן אין לומר כמו בזימון, שכיון שאינה מצטרפת לעשרה אינה מוציאה את הרבים], שהרי גם כשאכלו בסעודה נתחייבו האוכלים לברך ברכת חתנים, אבל העומדים בחופה בפשטות אין עליהם חיוב לשמוע ברכת חתנים - מ"מ יש טעם אחר שלא יברך עבד או קטן, שהברכות באות להוציא את החתן, וקטן ועבד אינם מוציאים כיון שאינם ברי חיובא [באופן כללי על המצוות, ול"ד על מצוות חתן], ולכן אינם מוציאים את החתן. ומה שהאשה אינה מברכת נראה שהוא משום כבוד הציבור.

ה. הסבר דברי הכסף משנה

אח"ח 1234567

אמנם דברי הכסף משנה צ"ע שכתב שמאחר שאין עבדים וקטנים מצטרפים לעשרה כדאיתא בברכות דף מ"ז כש"כ שלא יברכו. והלוא בברכות שם מדובר על כך שאין נשים ועבדים וקטנים מצטרפים לזימון, וא"כ מה ראייה יש מזה שלא יברכו ברכת חתנים? [הלוא דווקא בזימון צריכים להוציא את הרבים בברכה, וכיון שאינם מצטרפים להווצרות הרבים המחייבים ברכה - אינם מוציאים, אך ברכת חתנים אינה אלא להוציא את החתן וא"כ למרות שאינם מצטרפים לעשרה אולי יוכלו להוציא את החתן?] וביותר, שכן ברכת חתנים כתב שם הרמב"ם בה"י שהיא ברכה אחרונה משבע ברכות של נישואין, ונראה שגם אינה צריכה עשרה וא"כ מה הביא מברכות מז שאין מצרפים עבדים וקטנים כשצריך עשרה, והרי ברכת חתנים אינה צריכה עשרה?

לכן נראה שברכת חתנים הוא חלק מברכת המזון, שכשיש חתן יש להוסיף עוד ברכה מיוחדת בברכת המזון, והרי זה כברכת אבלים שמוסיפים בברכת המזון (וכמו שכתב שם הרמב"ם פ"ב ה"ח), אלא שברכת אבלים מברכים אותה בתוך ברכה ואילו בברכת חתנים מוסיפים עוד ברכה. וזו כוונת הכסף משנה שכמו שאין קטנים ועבדים מצטרפים לזימון כש"כ שלא יברכו ברכת חתנים [וכשכתב הכסף משנה 'מצטרפים לעשרה' כוונתו היתה לזימון ולא לברכת חתנים], והוא על פי מה שפסק הרמ"א באהע"ז סימן סב סעיף ד "אין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין, וחתן מן המנין, בין כשאומרים אותה בשעת נישואין בין כשאומרים אותה אחר ברכת המזון אבל כשאין אומרים אחר ברכת המזון אלא ברכת אשר ברא, אינו צריך עשרה. (ומ"מ ג' בעינן) " עכ"ל. ובדבריו "ג' בעינן" - דהיינו ברכה בזימון.

ונראה לענ"ד שהטעם לזה שברכה זו היא אמנם חלק מברכת המזון אבל אין מברך אותה כל אחד בפני עצמו, אלא התקנה היא שהמזמן יברך ויוציא את כולם, וכיון שאשה אינה מצטרפת לזימון כש"כ שאינה מזמנת וממילא אינה יכולה לברך ברכה זו.

אכן יתכן שכיון שנשים מזמנות לעצמן אפשר שג' נשים יכולות לזמן לעצמן ולברך ברכה זו גם ע"י אשה.

ו. דעת המקנה

את"ח 1234567

והמקנה בקונטרס אחרון סימן ס"ב ס"ה כתב וז"ל: ואין מברכים ברכה זו לא עבדים ולא קטנים כן הוא לשון הרמב"ם. משמע דס"ל גם כן דברכת אשר ברא אינה צריכה עשרה דבדבר שצריך עשרה פשיטא דאין עבד וקטן מצטרפים וכש"כ שאין יכולים להוציא. אלא ע"כ דמיירי בברכת אשר ברא דאין צריך עשרה ולא שייך צירוף עבד או קטן, אלא כיון דעבד וקטן לאו בני נישואין נינהו אין יכולים להוציא ידי חובתן בברכה זו דלא שייכי בגווייהו. ולפי"ז משמע קצת דס"ל דאפילו ג' לא בעי מדלא קאמר אין מצרפין לעבד או קטן לענין ג'. מיהו י"ל דאע"ג דאין מצטרפין לעשרה מ"מ יכולים לברך ברכה זו כמו ברכת הפטירה דקיי"ל דקטן מפטיר.

ונראה שמה שסיים ואע"ג דאין מצטרפים מכל מקום יכולים לברך ברכה זו אין כוונתו שכך האמת, שהרי מפורש שאין עבד וקטן מברכים ברכה זו, אלא כוונתו שאין זה פשיטא ויתכן שאף שאין מצטרפים מ"מ מברכים. לכן קמ"ל הרמב"ם שברכה זו אינו כן, אלא מכיון שאין מצטרפים גם אין מברכים. ואין לומר ש-קיי"ל שאין מברכים משום דלא שייכי בגווייהו, ושלא שייך הטעם שאין מצטרפים כי אז יווצר חילוק מברכת מפטיר, ואם כן יהיה קשה מה הפרש יש בקטן שמפטיר בנביא ואינו מברך ברכת אשר ברא. כל זאת אין לומר, כי בע"כ לומר שיש הפרש וכמו שכתבנו לעיל שאין במפטיר ענין שמוציא אחרים אלא כך התקנה שאחד מהקהל יפטיר בנביא לכן גם קטן קורא, משא"כ ברכת חתנים שצריך להוציא את המברכים ברכת המזון וכיון שפטור מהדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתם [כלומר מאחר ואין מצטרפין].

ז. סיכום להלכה

על כל פנים נראה שלפי כל מה שהבאנו יוצא, דאין לאשה לברך שבע ברכות אפילו בברכת "אשר ברא" אפילו יש מנין ומברכים כל הז' ברכות אין לה לברך גם ברכה זו. וכן הדין תחת החופה מכיוון שהברכות באים להוציא את החתן. ואף אם הסעודה התקיימה אצל החתן ולא היה מנין אלא רק זימון של שלושה ורוצים לברך את ברכת "אשר ברא" - גם אז אין האישה רשאית לברך.

נספח לתשובה

ח. הסכנה ברפורמה

וכל זה לא כתבתי אלא להתלמד את עיקר הדין, אבל בזמנינו שכל רצונם לחדש דברים לפי דרכי הגויים שבאמריקה, חלילה לילך בדרכם ולחקות את האפיקורסים וכמו שהביא בספר 'מלמד להועיל' שהעושה דבר לחקות את האפיקורסים עובר על "ובחוקותיהם לא תלכו" והדבר מסוכן לדת ישראל. והמתבונן מהרפורמים הראשונים יראה שעיקר מטרתם להידמות לגויים, ולכן בכל מקום שידם משגת הזיזו את הבימה לעמוד בצד ולא באמצע כדי להידמות לגויים והכניסו עוגב לבית הכנסת כדי להידמות לגויים ומנהגם, ולעשות חופות בבית הכנסת הכל לחקות את הגויים לכן מוטל עלינו להסביר לנשים שיבינו שאין הרפורמים דואגים לכבודן, שאילו היו דואגים לכבוד האשה היו משתדלים לראות שהנשים תתלבשנה בצניעות שזה כבודן האמיתי ולא ללכת ערומות בשוק שאין לך פחיתות הכבוד יותר מזה וכמו שאמרו בגמרא אין לך ביזוי ומשוקץ יותר מזה, והיו מעלים על נס את תפקידה האמיתי של האשה שהוא להעמיד בית יהודי על תלו ולחנך בניה ובנותיה ללכת בדרכי התורה והמצוה ולהרגילם במידות טובות שגם כי יזקינו לא יסורו מהם, ולא לעשות להיפך להמאיס כל מה שנשים עושות וללעוג להם שהם מעשים פחותים ולומר שכל מה שגבר הוא הנבחר אלא שהקב"ה ייעד לכל אחד תפקיד, וכל תפקיד חשיבותו גדולה ומכרעת שאין לעולם קיום כשיחסר אחד מהדברים.

ואסיים בסיפור מפורסם מר' יוסף בער בעל "בית הלוי" שראה בפורים אחר התפילה שעשיר אחד הוציא גמרא מארון הספרים וישב ללמוד. אמר לו ה'בית הלוי': בזה אתה מתחייב בנפשך. תמה העשיר ואמר: רבינו! בגלל לימוד תורה אני מתחייב בנפשי?! ענה לו הגאון: הרי אתה יודע חוקי הקיסר שיש לו חילות שונים חיל רגלים חיל פרשים חיל הים וכדומה, מה דינו של חיל שבורח מפלוגתו ועובר לפלוגה אחרת? הרי לפי החוק מתחייב בנפשו. וכן הדבר בחיל הקב"ה יש חיילים שתפקידם ללמוד תורה ויש חיילים שתפקידם לתת צדקה ובעיקר בפורים שכל הפושט יד נותנים לו ואם אתה לא הולך לביתך בפורים כדי לתת צדקה ואתה יושב ולומד הרי ברכת מהחיל שלך לחיל אחר.

וכך אני אומר לנשים שאננות: יש מספיק מצוות ומעשים טובים שמוטלים על הנשים והלואי שיקיימו בהידור, ויש גם דברים הרבה

שמהללים את האשה "קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה".

נישואי כהן עם אשה שאביה גוי

לדבר החכמה

החיות 1234567

שאלה:

לדבר החכמה

זוג שהתחתנו בנישואין אזרחיים, ובתקופה האחרונה התקרבו לקיום מצוות וכעת רוצים להתחתן כדת משה וישראל. אך מתברר שהאישה בת לאבא גוי ולאמא יהודיה והאיש הוא כהן הסירוב לאשר להם חתונה יהודית עלול להחזיר אותם למצב הקודם וימשיכו לחיות ביחד ללא קיום מצוות. האם להתיר להם להינשא בחופה וקידושין?

תשובה:

לדבר החכמה

מעיקר הדין אין לכהן לשאת אשה שאביה גוי, אבל מכיוון שהזוג חי ביחד הרי יש לראות אותם במצב של בדיעבד וזה דומה לדין ש"אם נישאת לא תצא" ; ולכן יש לערוך להם חופה וקידושין אך עדיף לעשות זאת בצנעה ללא פרסום יתר, העדים אינם צריכים לדעת את פרטי המעשה.

מקורות:

עיין בשו"ע אבן העזר סימן ד' סעיף ה': "ישראל בא על אחת מאלו (הפסולים) הולד כמותה ואחד מאלו חוץ מממזר שבא על בת ישראל כשר לקהל אלא שפגום לכהונה".

והרמב"ם

ומובא בב"ש ס"ק ב', שהרי"ף מסופק בזה אם הם פגומים לכהונה, והרמב"ם כתב שהם כשרים. אלא שהרא"ש כתב דהם פגומים לכהונה מקל וחומר כוהן גדול על אלמנה שבנה פגום אף על פי שאין איסור שווה בכל קל וחומר אם בא אחד מאלו קודם שנתגיירו על בת ישראל שהולד פגום לכהונה, ולפסק הלכה נראה לכאורה בדיעבד אין מוציאים אם נישאת לכהן דהא לרמב"ם כשר, וכן לרי"ף